

«İSLAMDA SUFİLİK»

«Elm və sənət məclisi»nin növbəti toplantısı keçirildi

2006-cı il oktyabr ayının 31-də Xəzər Universitəsinə fəaliyyət göstərən «Elm və sənət məclisi»nin növbəti məşğələsi oldu. «İslamda sufilik» mövzusunun müzakirəsinə həsr olunmuş bu toplantıda universitəimizin müəllim və tələbələri ilə yanaşı, Cənubi Azərbaycandan olan soydaşımız doktor Cavad Heyət və respublikamızın müxtəlif elm və tədris ocaqlarının əməkdaşları da iştirak edirdilər. Canlı diskussiya və elmi fikir mübadiləsi şəraitində keçən toplantını Xəzər Universitəsinin rektoru, professor Hamlet İsaخانlı açaraq, maraqlı məruzə ilə çıxış etdi.

**Əqli, ruhi cərəyanlar
həmişə ən qızğın mövzulardan olub**

Professor Hamlet İsaخانlı:

Əziz müəllimlərimiz! Əziz tələbələr!
«Elm və sənət» məclisinin növbəti toplantısında. Bilirsiniz ki, burada məqsədimiz elmin və sənətin geniş mənada müxtəlif məsələləri barədə qısa məruzələr etmək, müzakirələr

keçirmək və sonralar bu mövzularda daha geniş tədqiqatlar aparılması üçün zəmin hazırlamaqdır. Bu səbəbdən başlanğıc mövzuları bir az geniş götürürük. Əslində bu mövzuların hər biri haqqında bəlkə də illərlə tədqiqat aparmaq, seminarlar və konfranslar keçirmək olar. Amma geniş mövzusunun çərçivələrini cızanda, ümumi baxışları əks etdirərək onun tarixinə nəzər salanda, orada bəzi detallara varmaq, məsələlər barədə daha incə, daha müfəssəl söhbət etmək üçün müəyyən baza, təməl yaranır.

Keçən dəfə biz «Fəlsəfə və poeziya» mövzusunda toxunduq. Nəzəriyyələr, fikirlərlə bağlı Şərqdən və Qərbdən müxtəlif dövrlərə aid misallar gətirdik. Bugünkü mövzumuz «İslamda sufilik»dir. Bu, həm Şərqdə, həm də Qərbdə yüzlərlə, minlərlə kitabların, məqalələrin, böyük konfransların mövzusu olub və olacaq. Ümumiyyətlə, bəşər mədəniyyətində əqli, ruhi cərəyanlar həmişə bütün xalqlarda, bütün dinlərdə ən qızğın mövzulardan olub. Yəni bu, tək İslama xas deyil, xristianlıqda, yəhudilikdə, buddizmdə də var. Amma biz burada İslamdan söhbət edəcəyik. İslam mədəniyyətindən, sufilikdən danışacağıq.

İslamda ilk sufilərin izi ilə

- Əlbəttə, yaranan ilk sual budur ki, sufizm nədir? İlk sufilər kimlərdir? Nələr deyiblər? Bu gün bu sahədə vəziyyət necədir? Bu sualların bəzilərinə cavab verə bilirik, bəzilərinə isə yox.

Heç kim deyə bilməz ki, ilk sufi kim olub, sufilik kiminlə başlanıb? Adətən ilk olanları tam qətiyyətlə müəyyən etmək olmur. Maraqlıdır ki, İslamda ilk sufi qadının kim olduğu barədə ümumi razılıq var. Deyirlər bu, Rəbiyyə əl-Ədəviyyə adlı bir xanım olub, VIII əsrdə yaşayıb, 801-ci ildə dünyasını dəyişib. O, bir neçə il səhrada zahidlik edib, guşənişin həyat sürüb. Sonra Bəsrəyə gəlib, burada onun ardıcılıarı, davamçıları əmələ gəlib. Onun təliminin mənası bu olub ki, insanın ən böyük sevgisi Allahdır. Allahla insanın arasında sevgidən başqa heç nə olmamalıdır. Onun şeirlə deyilmiş məşhur sözləri var. Mənası budur: «Ya Allah, hər aşiq öz sevgilisi ilə birləşib, bir kənarə çəkilib. Mən isə indi təkbaşına səninləyəm» və ya «Mən Allahla birləşdim və özümü tamamilə ona təslim etdim».

Bu cür yanaşma, yəni ilahi sevginin mütləq üstünlüyü sufizmin ilk təzahürləri olub, onun bir cərəyan halına keçməsindən öncə ilk parıltılar, qılgımlar bu ocaqdan qaynaqlanıb. Əslində Quran da buna əsas verib. Çünki Allah insanı yaradarkən onu öz ilahi ruhu ilə canlandırmışdı: «Mən ona surət verib ruhumdan üfürdüyüm zaman siz onu qəbul edin (ona baş əyin)». Yəni insan o ilahi ruhun bir hissəsidir. Əgər bir hissədirsə, o zaman hissə tama qovuşa bilər. İnsan Allaha qovuşmağa can ata bilər. Burada ya onun özü sərbəst şəkildə bu qovuşmaya can atar, ya da onu bu yolda aparanlar ola bilər. Onun bir şeyxi, müridi, ustadı ola bilər. Onu sufilik yolu ilə Allaha, həqiqətə qovuşdura bilər. Əlbəttə, böyük cərəyana çevrilmək üçün həmişə nəzəriyyələr yaradılır. Hesab olunur ki, əl-Mühasibi (?857) deyilən ərab şeyxi bu sahədə ilk nəzəriyyəçi olub. Onun ideyası bu olub ki, insan ilk növbədə öz içində, daxili aləminə baxmalıdır. Özünü görmək, dərk etmək ideyaları qədimdir. Bu, yunan fəlsəfəsində də, müxtəlif dinlərdə də, digər fəlsəfələrdə də var. İnsan özü özünü təftiş etməlidir. Daxili və xarici aləmlə batini və zahiri arasında fərqlər nədən yaranır? Bu zaman insan düşündükcə hiss-həyəcanla haldan hala düşə bilər. Sufizmdə işlədilən «hal», hesab edilir ki, ani, ilahidən gələn bir hissdır. Bu halı Allah verir. İnsan da bu hala gəlməyə çalışmalıdır. «Sufi» və «hal» terminlərini ilk dəfə əl-Mühasibi işlədib. O, ilk sufi nəzəriyyəçisi kimi tanınır.

«Mən əbamı açıram, içində Allahdan başqa heç nə görmürəm»

İkinci sufi nəzəriyyəçisi Bəyazid Bəstamidir. O da IX əsrdə yaşayıb. Onun ideyası bu idi ki, mən Allaha qovuşa bilirəm, məqamım yüksəkdir, ona görə mənə səcdə qılın. Əgər Allaha qovuşa bilirəmsə, mən Allahın bir parçasıyam.

Onun məşhur bir sözü var: «Mən əbamı açıram, içində Allahdan başqa heç nə görmürəm».

Təbii ki, Bəstaminin bu sözləri o dövrdə İslam aləmində yaxşı qarşılanmırdı. Hətta peyğəmbər belə Allahla birbaşa ünsiyyətdə ola bilmədiyi halda (bu ünsiyyət mələklər vasitəsi ilə həyata keçirilirdi) o deyirdi ki, mən Allahla birbaşa ünsiyyətə girirəm. Ona görə də əl-Bəstami böyük təzyiqlərə məruz qalmışdı.

Əl-Bəstaminin nəzəriyyəyə daxil etdiyi daha bir anlayış isə «fəna» anlayışıdır. Əgər insan sevirsə, özünü sevgilisində tapırsa, öz kimliyi yoxa çıxır, yəni fəna olur. Ona görə biz Allahu seviriksə, ilahi sevgiyə gediriksə, Allahla birləşirik. Bizim kimliyimiz yoxa çıxır. Bu məqama o «fəna» deyirdi. Bəstami sufi yolunun, sufi təriqətinin məqsədini fəna da görürdü. Yəni sufinin özünün kimliyi qeyb olur və Allahda özünü yenidən tapır. Bu fikrin daha bir inkişafı məşhur Mənsur Həllacda (852-922) var. O, əsasən Bağdadda yaşayıb. Onun ideyasına görə türki-dünya olan məxluqun ruhu ilahi ruhla («ruh natiq») birləşə bilər. Beləliklə, insan Haqqa qovuşur. Haqq elə biz özümüzük. «Ənəlhəq» haqq mənəm! Bu sözə görə də o, 922-ci ildə Bağdadda 8 illik həbsdən sonra böyük işgəncə ilə öldürüldü. Sufiliyin, azad düşüncənin böyük qurbanı kimi tarixə düşdü.

Mənim bu söylədiklərim İslamda sufiliyin ilkin mərhələsi və ya formalaşma dövrü kimi təqdim oluna bilər.

Sufiliyi izah edən nəzəriyyələr

Sufiliyi izah edən geniş nəzəriyyələr, axtarırlar əmələ gəlirdi. Allaha qovuşmağın

müxtəlif şəkilləri ortaya çıxırdı. Bunlar İslam aləmi ilə, ənənələri ilə düz gəlmirdi. O zaman İslam dünyasında böyük çalxalanma, axtarışlar var idi. Qədərə inananlar, inanmayanlar, azad iradəni qəbul edənlər və etməyənlər, sünnilər, şiələr, xarici adlananlar, mötəzilə və s. cərəyanlar fəaliyyətdə idi... Bu cərəyanlardan bəziləri (mötəzilə) Ərəb xilafətinin rəsmi ideologiyası oldu. Qanlı qarşıdurmaların arası kəsilmirdi. «Yox» deyəni boğazından asırdılar. İbn Hənbəl dörd hüquq məzhəbindən birinin yaradıcısı Quranın sonradan yaradılmasını qəbul etmədi (mötəzilənin əksinə olaraq). O deyirdi: «Quranın yaradılışı təkəllahlığa ziddir. Allahla eyni zamanda başqa əzəli yaradılış ola bilməz». Ona görə məhv edildi. Lakin bir qədər sonra mötəzilə hərəkətinə qoşulanlar təqibə məruz qaldılar. Mötəzilə cərəyanına Kəlamın yaradıcısı olan əl-Əşəri (? - 935/36) böyük zərbə vura bildi.

Sufi həyat tərzi keçirmək istəyənlərlə İslam elminin əsasında duran kəlam İslam fəlsəfəsi arasında bir ziddiyyət əmələ gəlmişdi. Zahiri və daxili bir-birinə uyğun gəlməyənlərə, o cümlədən siyasi məqsədlərlə hədislər düzəldənlərə qarşı etirazlar sufiliyin güclənməsinə gətirən səbəblərdən biri oldu. Qeyri-ənənəvi fikir sahibləri mədrəsələrdən uzaqlaşaraq alternativ yerlərə gedirdilər. Burada ən böyük sözü İslam dünyasının məşhur alimlərindən, şəxsiyyətlərindən biri əl-Qəzali deyib. Əl-Qəzali ilə sufizm ayaq açıb yeridi, sufizm cəmiyyətdə özünə yer tapdı. Əl-Qəzali XI əsrin ortalarından XII əsrin 10-11-ci illərinə qədər yaşayıb. O, Bağdad Nizamiyyə mədrəsəsinin məşhur professoru idi, ora xüsusi dəvət olunmuşdu. Amma 4 il orada dərs deyəndən sonra mədrəsəni buraxdı, səyahətlərə çıxdı. Guşənişin, tərki-dünya həyatı sürdü, öz yazılarını yazdı və 10-12 il sonra bir çox fəlsəfi əsərləri ilə bərabər sufizmin əsasını hazırladı. Sufizmlə kəlamı «barışdırdı». Sufizmə vətəndaşlıq hüququ verdi. Bir tərəfdən, sufizmə elmilik, professionallıq gətirdi, kəlamla isə sufi mistisizmi elementləri əlavə etməklə, onları bir-birinə yaxınlaşdırdı. Əl-Qəzali çalışırdı ki, tam yunan fəlsəfəsi dilində deyil, amma onun müəyyən metodlarından istifadə etməklə İslam kimliyini

ortaya çıxarsın. Bu sahədə onun çoxsaylı dərin əsərləri var idi. «Kimyayi-səadət» adı ilə farscaya çevrilən əsər sufiliyin əsas kitabı hesab olunurdu. O, rəasionalizmlə irrəasionalizmi bir-birinə yaxınlaşdırdı. Mədrəsə ilə təkyə, zaviyə yaxınlaşdı.

Qəzalidən sonra sufizm daha çox poeziya içində inkişaf etdi. Bu sahədə isə daha çox Əbülməcid Sənai tanındı. O, XI əsrin axırları - XII əsrin əvvəllərində (təxminən 1140-cı ilə kimi) yaşayıb. Onun «Sufizmin ensiklopediyası» adlandırılan, eynilə də «Fars Quranı» adlandırılan «Hədiqət əl-Həqiqət» əsəri məşhurdur. Bütün sufilər Sənaini müəllim hesab edirdilər. Ola bilər ki, biz onu ədəbiyyatda öyrənmirik. Amma Nizaminin «Sirlər xəzinəsi»ni oxuyan Sənainin bu əsərinin ruhunu duya bilər.

Fəridəddin Əttar (1213-cü əsrlər) sufizmin ən böyük şəxsiyyətlərindən biri hesab olunur. Onun «Məntiq-əl-Təyr» əsəri sufizmə həsr olunub. İlk dəfə burada sufizmin nəzəriyyəsi verilmiş, sufi yolu, təriqəti təsvir olunmuşdur. Bunu «Quşların söhbəti» kimi tərcümə etmək olardı. İngilislər buna «Quşların parlamenti» də deyirlər. Quşlar öz padşahlarını Qaf dağında axtarmağa gedirlər. Yəni həqiqəti, Allahu axtarmağa gedirlər. Bu yollar müəyyən məqamlardan, müəyyən pillələrdən ibarətdir. Bu məqama müəyyən əzab-əziyyətə dözə-dözə gedilir. Burada 7 pillə təsvir olunub. O pillələr adətən daha sonralar da sufi yolunun dayanacaqları, döngələri kimi diqqət mərkəzində olub. Hər sufi böyüyü onun öz şərhini verir. Amma çoxunda bu yol tövbə ilə başlayır.

Çoserdə də bu mövzu var və tədqiqatçılar onun Şarqdən götürüldüyünə şübhə etmirlər.

Cəlaləddin Rumi deyirdi ki, hər şey şəriətdən başlayır. Şəriət yolumuzda bir işıqdır. Şəriət bizim içimizdə olmalıdır. Bu yolla, təriqətlə gedirsən, haqqa, həqiqətə qovuşursan. Bu yolu getmək üçün mərifət sahibi və tərki-dünya olmalısən. Yəni dünya nemətlərindən uzaq durmalısən, nəfsi öldürməlisən. Ancaq sonda həqiqətə çatanda ən yüksək məqama tərki-tərk məqamına gəlib çatırsən. Yəni dünyanı tərki etdiyini yerə qayıdırsən, özünə qayıdırsən və Allaha qovuşursan. Bu, sufi yoludur.

Nəzəriyyəçilərdən biri İbn Ərəbi (1165-1240) hesab olunur. O, Cəlaləddin Ruminin yaşca böyük müasirlərindən olub. O, Allahla birlik ideyasını, fəlsəfi sistemini hazırlayıb, özünün panteist fikrini verib: insan özü mütləq həqiqət ola bilməz. İnsan həqiqətin bir təzahürüdür. Sonra gələnələr buna vəhdəti-vücuda (vəhdət əl-vücuda) deyirlər. Onun özü bu termini işlətməmişdi. Bu böyük sufilər siyahısını davam etdirmək olar. Lakin biz burada C.Rumi və onun ətrafı ilə kifayətlənəcəyik. Şəhabəddin Ömər Sührəverdi və başqa sufi böyüklərindən söhbət açmaq imkanımız, yəni vaxtımız yoxdur.

Cəlaləddin Rumi sufizmin və poeziyanın ən nəhəng nümayəndələrindən biridir

Mövlana Cəlaləddin Rumi (1207-1273) sufizmin və poeziyanın ən nəhəng nümayəndələrindən biridir. Əbdürrəhman Cami onun «Məsnəvi-Mənəvi» əsərini «Farsca Quran» hesab edir. Fəridəddin Əttarın və Sənainin əsərinə də bu adı vermişdilər. Amma «Məsnəvi»-dən sonra hamı bir fikrə yaxın gəldi. Şair, filosof Məhəmməd İqbal deyirdi ki, İslamda Qurandan sonra «Məsnəvi» dayanır. Yaxud İmperator Əkbər deyirdi ki, saray adamlarına Cəlaləddin Rumini və Nəsrəddin Tusinin «Əxlaqi-Nasir»ini oxumaq lazımdır. Rumi isə özünü əvvəlkilərin «xırda davamçısı» adlandırır. O deyirdi: «Əttar yeddi məhəbbət şəhərini dolanıb gəzib. Amma biz bir küçə keçmişik». Yaxud: «Əttar ruh idi, Sənai

isə onun iki gözü. Mən isə Sənai ilə Əttarın izləri ilə gəlmişəm».

Türk filosofu, düşüncə tarixçisi Ziya Hilmi Ülkenin sufiliyi dəyərləndirməsi var. O deyir ki, F.Əttarla sufizm ciddi nəzəriyyə halına gəldi. Qəzali kəlamla fəlsəfə arasında duran sufizmi bir əxlaq sistemə çevirdi. Sonrakı sufilər Cəlaləddin Rumi və Mahmud Şəbüstəri sufizmi yüksək estetik cərəyan halına gətirdilər.

2007-ci ildə Cəlaləddin Ruminin anadan olmasının 800 illiyi olacaq. Mən elə buradaca belə bir təklif irəli sürmək istəyirəm ki, Xəzər Universitəsində gələn il Cəlaləddin Rumiyə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfrans keçirək. Həmin konfransa Türkiyədən, İrandan, Avropa və Amerikadan və digər ölkələrdən də qonaqlar dəvət edək. Ümumiyyətlə, C.Rumi ilə bütün dünya məşğul olur. Amerikada, Avropada son 30 ildə ən çox oxunan şair, mütəfəkkir C.Rumidir. Əvvəllər bu, Ömər Xəyyam, Hafiz, Sədi və Firdovsi olardı. Amma indi bu, sözsüz, Rumidir.

Sufizmin inkişafında Azərbaycan çox böyük rol oynayıb. Misal üçün, C.Ruminin bu yolu tutmasına səbəb Şəms Təbrizi olub. Bu böyük sufi Təbrizdən Konyaya gəlib çıxıb, orada Cəlaləddin Rumi ilə görüşüb. Sən kitabları yaxşı oxuyubsan, kitabları oxumaqla kəşf etmək istəyirsən, amma kəşf etmək üçün bu yetərli deyil. Kəşf həyatın özündədir. Sən quru nəzəriyyələrlə məşğul olursan deyə onu sufizmə, poeziyaya, musiqi və səma rəqslərinə dəvət edib.

Cəlaləddin Rumi hüquq professoru idi, hüquqdan dərs deyirdi. Özünü yüksək təhsil almışdı. Dərslərində ədəbiyyatdan misal gətirməzdi. Deyirdi ki, hüquq çox ciddi bir elmdir. Tədqiqatçılar deyirlər ki, o, Şəms Təbrizi ilə tanışlıqdan sonra şeir yazmağa başladı. Ş.Təbrizi ilə 1244-cü ildə tanış olub və o zaman 37 yaşı var idi.

Ş.Təbrizi ona sufilikdə halın necə olduğunu öyrətdi. Qəzali deyirdi ki, insanın bu hala gəlməsi üçün şeir, musiqi, rəqs lazımdır. Quranda bu yoxdur. Quran qaydalardır və müəyyən tövsiyələrdir. Hiss-həyəcan, haldan-hala düşmək üçün şeir lazımdır məhəbbət şeiri, fiziki ehtirası yox, ilahi eşqi tərənnüm edən şeir.

Ona görə tədqiqatçılar deyirlər ki, Cəlaləddin Rumini sufi yoluna Şəms Təbrizi

gətirdi. C.Rumi özü də dəfələrlə bunu deyib və böyük əsərlərindən birini «Divani Şəms Təbrizi» adlandırıb.

C.Rumi deyir ki, Təbriz bir məbəddir ki, eşq adamları onun pəncərəsindən, naxışından əsən həyatverici mehlə nəfəs alırlar. Şəms Təbrizinin özü deyir ki, orada elə adamlar var ki, onlarla müqayisədə mən heç kiməm. Dəniz ondakı ağacı sahilə atdığı kimi, bu dəniz də (Təbriz) mənə sahilə atdı və mən sufi oldum.

Sufilər siyasi işlərə çox baş qoşmurdular (istisnalar, hətta böyük istisnalar da var Səfəvilər kimi). Onlar şiə-sünni qarşıdurması və məzhəblər məsələsində də liberal düşüncəli idilər. Rumi Hənəfi, Ş.Təbrizi isə şafii olmaqla böyük dost idilər. Hətta İslam düşüncəsi də sufiləri məhdudlaşdırmırdı. C.Rumi deyirdi: Mən pərgaram, bir ayağım şəriətdədir, digəri bütün dinlərin üzərində gəzir.

Sufizm qorxu, cəza psixologiyasını eşq, Allaha məhəbbət ilə əvəz etdi.

Sufilər dilə deyil, sükuta, daxilə meyilli idilər. Ona görə sufi ədəbiyyatı, poeziyası rəmzlərlə doludur, təmsillər və rəvayətlərlə zəngindir.

Mən güman edirəm ki, bu mövzunu dəfələrlə müxtəlif formada davam etdirəcəyik, çünki bu, bizim böyük mədəniyyətimizin tərkib hissəsidir.

«Mən sufiliyi ruh fəlsəfəsi adlandırırım»

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Camal Mustafayev:

-Hamınızı qəlbdən salamlayıram.

Sufiliyin tədqiqatı sahəsində öz ənənəmiz var. Məsələn, M.F.Axundov Avropa mədəniyyətinə, fəlsəfəsinə pərəstiş etsə də, Avropa, rus, Şərq mədəniyyətini birləşdirən, vəhdətə qovuşduran şəxsiyyətdir. «Kəmalüddövlə məktubları»nda C.Rumi haqqında, Şəms Təbrizi, Şəbüstəri və başqaları haqqında yaxşı fikirləri var. Cəlaləddin Rumi haqqında xüsusi məqaləsi də var. Çox maraqlıdır, M.F.Axundov C.Rumidə

azadfikirlilik meylləri üzə çıxarıb. Yəni dövrün ortodoks İslamı ilə C.Ruminin yaradıcılığı, fəlsəfi təfəkkürü arasında bir təzad, ziddiyyət, eyni zamanda oxşarlıq tapıb. Dövrünə görə irəliyə doğru atılmış çox böyük bir addım idi. Ancaq mən gənclərin auditoriyasında çıxış etdiyimə görə, bunun çox da dərinliyinə varmayacağam.

Sufilik nədir? Sufiliyin fəlsəfi-ideoloji mahiyyəti necə açılmalıdır? Bu suala konkret cavab vermək çox çətinidir. Sufizmin terminologiyası çox qəliz və qeyri-anlaşıqlıdır. Məsələn, Nəsimi deyir:

**Kimsə Nəsimi sözünü fəhm edə bilməz,
Bu, quş dilidir, bunu Süleyman bilər
ancaq.**

Bu mənada bizim poeziyamızda, aşiq yaradıcılığında işlədilmiş sufi terminləri istənilən qədərdir.

Sufiliyin fəlsəfi cəhətlərindən danışmaq istəyirəm. Suəl oluna bilər: sufilik fəlsəfədirmi? Sufilik dindirmi? Sufilik mifologiyadırmi? Bu suallara hərə bir cür cavab verə bilər. Burada müxtəlif qaynaqların, müxtəlif cərəyanların birləşməsi var. Mən sufiliyi ruh fəlsəfəsi adlandırırım. Hegelin «Fəlsəfə elmləri ensiklopediyası»nın beş hissəsini ruh fəlsəfəsi

təşkil edir. Cəlaləddin Rumi haqqında onun xüsusi bölməsi var. O deyir: «Siz birin, yəni Allahın ülvi təkliyini, qəlbən idrakını, dərkini görmək istəyirsinizsə, Şərq şairlərinə müraciət edin».

Sufiliyin əsas amalı kamil insan amalıdır. Kamil insan problemi bütün bəşəriyyət tarixində olub. Sufi də, filosoflar da varlıqda bir ahəng axtarırlar.

**«Hamı eyni cür düşünsəydi,
elm irəliləməzdi»**

«Elm və sənət məclisi»nin budəfəki məclisində iştirak edən Cənubi Azərbaycanlı soydaşımız, doktor **Cavad Heyət** çıxışını bu sözlərlə başladı:

Hamınızı salamlayıram! Bu məclis həqiqətən feyz məclisidir. Mən bu gün həm Hamlet müəllimin, həm də Camal müəllimin çıxışlarından çox feyz aldım. Özüm üçün bəzi qeydlər götürdüm. Baxdım ki, bəzi nöqtələrdə fikir ayrılığı var. Bu da təbiidir.

«Bütün elm adamları eyni cür düşünsəydilər elm irəliləməzdi»,- deyən doktor Cavad Heyətin müzakirə olunan məsələ ilə bağlı səsləndirdiyi fikirlər məclis iştirakçıları tərəfindən maraqla qarşılandı.

Məclisin işində ölkəmizin müxtəlif elm və ali təhsil ocaqlarından qonaqlar da iştirak edirdilər. Olduqca canlı diskussiya şəraitində keçən tədbirdə Azərbaycan MEA-nın Fəlsəfə və Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutunun əməkdaşları Könül Bünyadzadə, İradə Zərqanayeva və başqaları da mövzu ilə bağlı dəyərli fikirlər səsləndirdilər.

*Materialı hazırladılar:
Knyaz Aslan,
Musa Nəbioğlu.*

